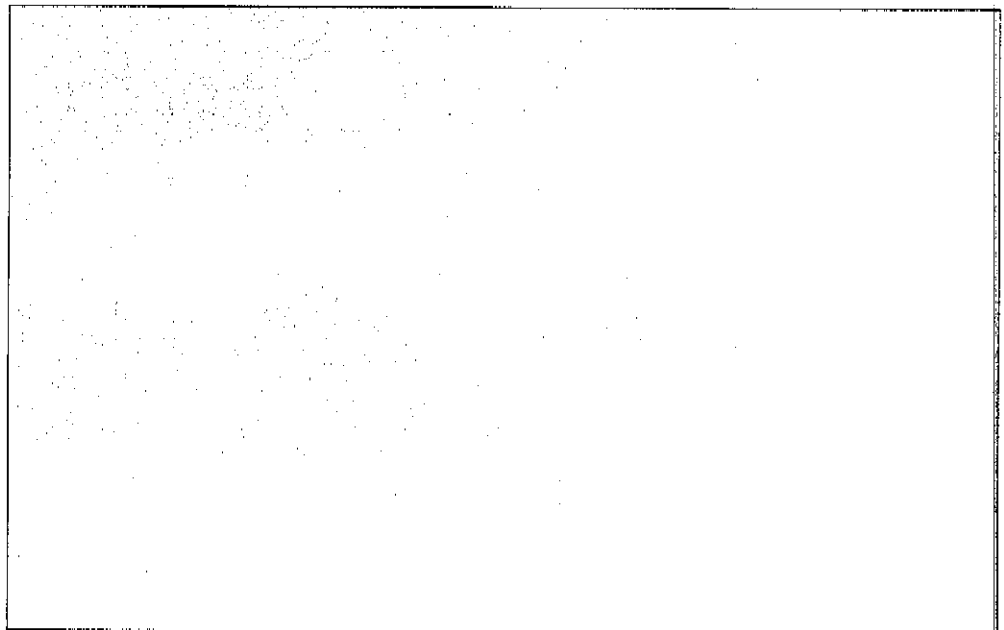
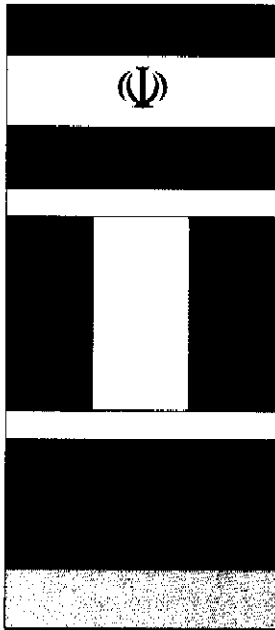

نشانه‌های تصویری و ادراک بصری

امیرعبدالحسینی اکورشانی ارشد هنر

را به دوران‌های بعد انتقال داده‌اند. با مراجعه به مطالعات تاریخ هنر درمی‌یابیم که سومری‌ها برای نوشتن روی الواح گلی از هزاران تصویر استفاده می‌کردند. پس از آن مصری‌ها علامت‌هایی ابداع کردند که جایگزین تصاویر شدند. در تمدن‌های کهن دیگر مانند چین و ژاپن نیز علامت‌های فراوانی دیده می‌شود که نوعی نوشتار تصویری محسوب می‌شوند. الواح و سنگ‌های حک شده موجود در تمدن ایران باستان، حکاکی‌های تخت جمشید، تصاویر موجود بر دیواره غار لاسکو (۲) فرانسه، کنده‌کاری‌های آلتامیرا (۳) در شمال اسپانیا، سنگ‌نوشته‌های سرخپوستان آمریکا و سایر علائم موجود در تمدن‌های کهن که بر روی دیوارها، سنگ، چوب، پوست و سفال نقش شده‌اند، بیانگر این نکته‌اند که بهترین نوع ارتباط مردمان در طول تاریخ استفاده از شکل‌های تصویری و نوشتار ترسیم‌ی بوده است. با ساده و کوچک شدن نمادها و علائم، زبان تصویر قادر بود با نظامی ساده هر چیزی را توصیف کند. هر یک از تصاویر نمایانگر یک موضوع و یا یک ایده بود. در واقع این تصاویر صورت‌نگاری و تجسم بخشی اشیا بود که بعدها پیکتوگرافی (۴) نام گرفت و به

علامت خطر یک نشانه تصویری است که در تمامی جوامعی که از قواعد راهنمایی و رانندگی جهانی پیروی می‌کنند، مفهوم واحدی را منتقل می‌کند. زبان این نشانه، زبان تصویر است. زبانی هم‌مفهم که انشای آن عناصر بصری (۱) است از هزاران سال پیش، انسان‌ها برای ارتباط با یکدیگر علامت‌های ساده‌ای را بر روی سنگ، استخوان و یا پوست حیوانات شکارشده حک می‌کردند. این علائم تصویری بود از چیزهایی که آن‌ها در اطراف خود دیده بودند و یا بیانگر اتفاقات و وقایع روزگارشان بود. به تدریج بسیاری از این علامت‌ها به نمادهای تصویری تبدیل شدند. نخستین کتیبه‌های یافته‌شده که به نظر کارشناسان نوعی «کمک‌حافظه» محسوب می‌شوند شامل طرح‌گونه‌هایی ساده از اشیا هستند که به سبب شباهتی که به موضوع اصلی دارند باعث فعال شدن ذهن و درک معنا و مفهوم می‌شوند. همه آن علائم نوعی خط تصویری بودند و هر علامت مربوط به چیزی و یا موجودیت ویژه‌ای بوده است. مانند طرح ساده‌شده‌ای از کله گاو که نماد خود گاو بوده است. احتمال دارد که انسان‌های اولیه بخشی از این علائم را به منظور حفظ حکایت‌های سنتی خود به کار گرفته باشند. این علائم اطلاعاتی از آداب، رسوم و سنت‌های آن دوره

ذنبال آن حروف الفبا
و خط آفریده شد.

کلمات چاپ شده و نوشتاری همه به نوعی نشانه‌های بصری هستند. نشانه‌هایی که از بسط، گسترش و تکمیل همان علامت‌ها شکل گرفته‌اند. حروف الفبا در درجه اول شکل‌های تصویری هستند و معنای آن‌ها جنبه ثانویه دارد.

در دنیای معاصر با وجود حدود یکصد زبان و هزاران گویش، برقراری ارتباط بین انسان‌ها بسیار پیچیده شده است. انسان‌ها برای گفت‌وگو، فهم و ارتباط با هم به زبان محتاجند. اما زبان کلمات و جملات بسیار گسترده است و نخبه‌ترین افراد قادر به فراگیری بیش از سه یا چهار زبان نیستند. در این جاست که تصویر به عنوان زبان ارتباطی وسیع‌تری مطرح می‌شود. حیطه ارتباط تصویری بسیار فراتر از محدوده کلمات و جملات است. نمادها و نشانه‌ها قادرند اطلاعاتی را انتقال دهند که از عهده کلمات خارج است. زبان ارتباط تصویری، یک زبان ترسیمی است که به عنوان شیوه ارتباطی مستقلی به کار گرفته می‌شود.

امروزه به کمک نمادهای تصویری متنوع و شکل ساده و هم‌فهم آن‌ها، پیام به سرعت منتقل می‌شود. در مواردی که توصیف کلامی یک اندیشه دشوار به نظر می‌رسد، یک نماد ساده و گویا می‌تواند جایگزین آن شود.

کارل گوستاو یونگ (۵) معتقد بود که واژه و تصویر زمانی به عنوان نماد قابل قبول است که متضمن چیزی ورای معنای آشکار و مستقل خود باشد. بدین ترتیب نماد جنبه‌ای وسیع و گسترده دارد که پس از دیده شدن، ذهن آن را تجزیه و تحلیل می‌کند و در ورای آن به ادراک مفهوم می‌رسد. به طور کلی می‌توان گفت که بازتابی تصویری هر صفت یا وضعیتی به واسطه یک نشانه تلاشی است برای بیان مفاهیم و معانی مورد نظر.

نشانه با تمام چیزهایی سروکار دارد که می‌توانند به جای چیزهای دیگر به معنایی دلالت کنند. آن چیز دیگر لازم نیست که در لحظه دلالت وجود داشته باشد و در بیشتر موارد، در زمان و مکان خاصی حاضر نیست. چرا چیزی می‌تواند به معنایی دلالت کند؟ چون بر اساس قراردادهای اجتماعی و از پیش تعیین شده می‌پذیریم که چنین شود» (۶)

هر یک از حواس انسانی ما را در درک بهتر محیط و دنیای پیرامون یاری می‌رساند. اما فعالیت‌هایی که بدون محدودیت‌های زبان نوشتاری در قالب نماد و نشانه و در هنر گرافیک مطرح می‌شود به نوعی آگاهی از یک عملکرد بصری است. هر چیزی که می‌خوانیم و به معنای کلی‌تر هر چیز که می‌بینیم مجموعه‌ای است از نشانه‌های گرافیک و دیداری. دیدن پیش‌تر از واژگان و کلمات و حتی زبان وجود دارد. هر نشانه دیداری نیاز به شیوه خاصی از تفسیر دارد. نشانه‌های دیداری را به یاری آن‌چه می‌دانیم و یا به آن باور داریم درک می‌کنیم.

هر جزء از اطلاعات تصویر که توسط قوه بینایی جذب و درک

می‌شود به یک نشانه تبدیل می‌شود و هنگام بازیابی این نشانه، عمل یادآوری صورت می‌گیرد. نشانه‌ها با کارکردهای مختلفی که در روی حافظه تأثیر می‌گذارند و در نهایت سطح وسیعی از حافظه را تشکیل می‌دهند. دیده شدن یک علامت یا شکل، ذهن را فعال کرده و به تجسم وامی‌دارد. همین تجسم است که معنای نشانه را قابل فهم می‌کند.

نشانه چیزی است که برای کسی در مناسبتی خاص و با عنوان خاص نشان چیز دیگری باشد. خطابش به کسی است. یعنی در ذهن آن شخص، نشانه‌ای معادل و یا کامل‌تر می‌سازد. این نشانه خیر از چیزی می‌دهد» (۷)

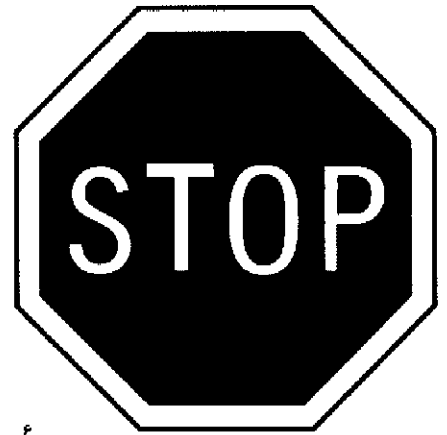
با این تعبیر نشانه‌ها همواره جانشین چیزی هستند. هر نشانه یک رابطه دائمی با چیزی که نشانه به جای آن قرار گرفته برقرار می‌کند. این رابطه، رابطه معنایی (۸) نشانه نام دارد. رابطه معنایی نشانه، تعیین‌کننده محتوای نشانه است.

آتماشای هر تصویر، با مجموعه‌ای از تصاویر (ثابت یا متحرک) ما را به فکر فرو می‌برد. این فکر لزوماً به معنای تأویل تصویر و یا تصویر نیست اما از آن جا که سرچشمه‌اش وجود مادی تصاویر است، لحظه‌ای از افق دلالت‌های معنایی آن به شمار می‌آید» (۹) در مباحث مربوط به نشانه‌ها، آن‌ها بر مبنای نوع یا محتوا به گونه‌های مختلف تقسیم شده‌اند. علائم تجاری، سمبول‌ها، علائم فرهنگی، علائم راهنما و یا هشداردهنده و...

اما در نهایت در تمامی موارد مذکور، نشانه بیان‌کننده خصوصیات و ویژگی‌های پدیده‌هایی است که برای آن‌ها استفاده شده است. حال این پدیده می‌تواند معرفی مؤسسه، شرکت، سازمان، فرد و یک نشانه تجاری باشد و یا ارائه‌دهنده پیام و مفهوم. در هر حال نشانه می‌تواند به نمایش بهتر یک چیز و یا پایه‌گذاری یک ارزش کمک کند.

هر تصویر می‌تواند به اشکال متفاوت وجود داشته باشد. بسیاری از مردم به طور غریزی به سوی نشانه‌ها و شکل‌هایی که با آن‌ها آشنایی دارند کشیده می‌شوند. برخی از نشانه‌ها از یک واحد تشکیل شده‌اند، مانند چراغ قرمز که به محض دیده شدن ضرورت توقف را می‌رساند و در برخی دیگر تصویر کلی نشانه مجموعه‌ای است از اجزای تصویری کوچک‌تر. با این تعبیر می‌توان گفت که حتی یک تابلوی نقاشی و یا آثار تجسمی دیگری از این قبیل خود در زمره نظام‌های نشانه‌ای قرار می‌گیرند. یک تصویر نقاشی شده با کادری دوبعدی مجموعه‌ای است از واحدهای نشانه‌ای و هر واحد حاوی پیام و بیانگر موضوعی است. در بعضی از موارد مفاهیم به سرعت و بدون واسطه منتقل می‌شوند و در مواردی دیگر برای فهم نشانه نیاز به تفسیر خاص است. توسط نوع خاصی از دیدن مفاهیمی که در لایه‌های پنهان نشانه‌هاست رمزگشایی و ترجمه می‌شود. در حیطه هنر ارتباط تصویری بهترین نوع تقسیم‌بندی برای نشانه‌ها این است که آن‌ها به نشانه‌های تصویری، نشانه‌های نوشتاری و نشانه‌های ترکیبی تفکیک شوند.

هزما تجلی

نشانه‌های تصویری که با توجه به عناصر بصری شکل می‌گیرند از یک سو به خاطر سرعت انتقال پیام و از سوی دیگر به دلیل وسعت و قدرت تأثیرگذاری بر مخاطب مورد توجهند. در این نوع از نشانه‌ها، یک شکل تصویری با بیانی ساده و روان موضوع را تجسم می‌بخشد. نشانه‌های تصویری یا از نظر مفاهیمی سمبولیک با موضوع مورد نظر مرتبطند و یا به عنوان نمادی مستقل، با گذشت زمان معرف موضوع می‌شوند. در بسیاری از موارد نشانه‌های تصویری برای بیننده در حکم کشف و بی بردن به عملکرد برجستهای است که از دوران کودکی با او همراه بوده است.

در نشانه‌های نوشتاری، تصویر مورد نظر از حروف و کلمات تشکیل می‌شود. به‌کارگیری حروف و کلمات به این معنی است که تمام علائم نوشتاری می‌تواند موضوع طراحی قرار گیرد. در این نوع نشانه‌ها حروف و کلمات جدای از خوانا بودن و وضوح کافی، باید به عنوان یک شکل تصویری مناسب نیز مورد توجه قرار گیرد. نشانه‌های نوشتاری به صورت لوگوتایپ (۱۰) و مونوگرام (۱۱) مورد استفاده قرار می‌گیرد. در نشانه‌های ترکیبی نیز از شکل‌های تصویری و نوشتاری به طور هم‌زمان برای بیان موضوع استفاده می‌شود.

نشانه‌ها از هر نوع که باشند از قوانین کلی مباحث نشانه‌شناسی (۱۲) پیروی می‌کنند. این که نشانه‌ها همگی دلالت‌گرند و هر کدام از نشانه‌ها موضوع خاصی را انتقال می‌دهند ویژگی مشترک همه نمادها و نشانه‌هاست. فردینان دوسوسور (۱۳) معتقد بود هر نشانه

سویهای محسوس دارد که آن را دال می‌خوانیم و سویهای پنهان که آن را مدلول می‌نامیم. سویه پنهان نشانه که سوسور به آن اشاره دارد، در واقع معنا و تصویر ذهنی می‌باشد که بیننده یا دیدن نشانه (دال) در ذهن خود مجسم می‌کند (مدلول). سویه‌های محسوس و پنهان نشانه‌ها که روابط دال و مدلولی را به دنبال دارد، سبب می‌شود که نشانه‌ها با بیان نمادین و زبانی تمثیلی مفهوم را در ورای خود منتقل نمایند. در مباحث زیبایی‌شناسی نشانه‌ها نوع بیان تمثیلی و نمادگونه اهمیت ویژه‌ای دارد. برای درک مفهوم نماد مخاطب به تفکر وادار می‌شود و پس از ادراک، نشانه در ذهن ماندگار خواهد شد.

«بیان تمثیلی یا سمبولیک بیانی است که به معنایی فراتر از معنای ظاهری لفظ دلالت داشته باشد. اما این تعریف کامل نخواهد شد مگر آن‌که نسبتی را که بین سمبل با معنا و مدلول آن وجود دارد، پیدا کنیم.» (۱۴)

در کتاب فرهنگ اصطلاحات ادبی جهان سمبول این چنین تعریف شده است:

«سمبول عبارت از چیزی است که نماینده چیز دیگر باشد. اما این نماینده بودن نه به علت شباهت دقیق میان دو چیز است بلکه به معنای اشاره‌ای مبهم یا رابطهای اتفاقی یا قراردادی است.»

قراردادی بودن علائم تصویری دیگر ویژگی نشانه‌هاست. اگرچه بعضی معتقدند که نسبت بین سمبول و مدلول آن هرگز قراردادی نیست و آن چه باعث شده تا نظریه قراردادی بودن عمومیت پیدا کند به خاطر ابهام سمبول و شباهت آن با مدلول است، اما در نظام نشانه‌ای قراردادی بودن از اصول اولیه نشانه‌هاست. انسان‌ها برای انتقال پیام و مفاهیم از نشانه‌هایی استفاده می‌کنند که ذاتی نمی‌باشند.

نشانه‌ها در معنای رایج، ابزارهایی هستند که آگاهانه برای برقراری ارتباط به کار می‌روند. ابزارهایی که گروهی می‌خواهند با آن معنا یا پیام ویژه‌ای را به دیگری برسانند. اگر کسی چشم‌اندازی را نقاشی کند، به ظاهر می‌خواسته به مردم نشان دهد که آن چشم‌انداز چگونه بوده است. علامت پیکانی روی تابلو به این قصد، به کار می‌رود که گیرندگان پیام را به جهت معینی راهنمایی کند؛ همه نشانه‌های قراردادی بر توافق آگاهانه کاربران استوار است» (۱۵)

این نشانه‌ها ممکن است از زبانی به زبان دیگر دچار تغییر شوند و یا ممکن است بین چند زبان مشترک باشند. به طور مثال طرح ساده‌شده‌ای از تصویر یک جغد ممکن است در بعضی از اقوام مفهوم بدشگونگی و بداقبالی را همراه بیاورد، ولی

در بعضی از باورها و فرهنگ‌ها نمادی است از خردمندی و هوشیاری. اما تصویری از تابلوی ایست، در تمامی کشورها و جوامع مفهوم و عملکرد مشترکی را اعلام می‌کند. این نماد یک قانون جهانی است. پیکتوگرام‌ها (۱۶)، مانند نشانه‌های راهنمایی و راهنمایی از نشانه‌های ورزشی و کتابخانه‌هایی که به منظور تسهیل امر ارتباط طراحی شده‌اند، به عنوان قوانین کلی و دارای معنای واحد و جهانی هستند. یک خط متحنی که دو طرف آن به سمت بالا حرکت کرده در تمامی زبان‌ها و گروه‌های سنی مفهوم لیختن را القا می‌کند. بسیاری از علامت‌ها و نشان‌ها نیز در اثر استفاده زیاد به عنوان یک کلیشه بصری معنای واحد و مستقلی پیدا کرده‌اند. تصویر ماتادورها، مجسمه آزادی، برج اېفل، اهرام مصر و نمادهایی از این دست به محض دیده شدن، تصویر و مفاهیمی را در ذهن مجسم می‌کنند.

تمامی نمادهای تصویری به تصویرسازی در ذهن بیننده پاری می‌رسند. برای خواندن تابلوی یک فروشگاه باید زبان دست ولی برای آن که مفهوم یک فرصت‌تان را روی در ورودی فروشگاه درک کنید یا از روی کالاهایی که در ویترین گذاشته شده (کالا در این مورد، نقش نشانه را بازی می‌کند) حدس بزنید چه چیزی را داخل فروشگاه می‌فروشند، هیچ واسطه‌ای لازم به نظر نمی‌رسد. اما در مورد نشانه‌های نوشتاری فقط تصویر، ابتدا باید مفهوم نشانه (که برای کسی که مفهوم آن را نمی‌داند در حکم رمز است) رمزگشایی شود.

پیام‌های دیداری طبیعی و قابل فهم هستند. به هنگام برخورد با مردمانی که زبان آن‌ها را نمی‌دانیم به نشانه‌های دیداری و تصویرپردازی متوسل می‌شویم. تجربه نشان داده که روند شناخت نشانه‌های دیداری سریع‌تر پیش می‌رود. و اگرچه تفاوت زمانی در شرایط یکسان بی‌نیازیت اندک است، اما همین اندک تفاوت، ارجحیت انتخاب نشانه‌های دیداری را برای علائم ترافیک و دکمه‌های ماشین‌آلات که کوتاه‌ترین زمان ممکن واکنش را می‌طلبد، توجیه می‌کند» (۱۷)

از دیگر ویژگی نشانه‌ها منافی و تأثیرگذاری آن‌هاست. این فرآیند زمانی را به خود اختصاص می‌دهد و تا حدودی ماندگاری نشانه‌ها تحت تأثیر عوامل محیطی و فرهنگی است. از آن‌جا که عناصر و قواعد متعددی در شکل‌گیری و به یاد ماندن نشانه‌ها دخالت دارند، می‌توان با استفاده از یک نظام نشانه‌ای به نشانه قدرت بیانی داد. این نظام متشکل از شکل نشانه رنگ نشانه فرهنگ و سنت جامعه جنبه‌های بهای تصویر و الگوهای خاص دیگر است. نشانه‌ها با در نظر گرفتن عناصر موجود در نظام نشانه‌ای آفریده می‌شوند.

«اصولاً سمبول‌ها اشکال و تصویری بی‌زمان، بی‌مکان و ناممکن هستند. آن‌ها به ظاهر چیزهایی از جهان شناخته‌شده و قابل دریافت از طریق حواس می‌باشند که در باطن به چیزی از جهان ناشناخته و غیرمحسوس یا به عملی غیر از مفهوم مستقیم خود دلالت دارند. اشکال، اشیاء، رنگ‌ها، خطوط، تیرگی‌ها و روشنی‌ها هر یک ممکن است تمثیلی از مضمونی ناشناخته را به ذهن متبادر کنند» (۱۸)

خلاقیت تصویری و جاذبه بصری یک نشانه از دیگر ویژگی‌های آن است. بر اساس همین خصوصیت است که تنوع تصویری به وجود می‌آید. استفاده از فرم‌ها و عناصر تصویری درست، در کنار رنگ مناسب برای القای مفهوم در کوتاه‌ترین زمان، می‌تواند علاوه بر زیبایی بخشیدن به نشانه و کمک به ماندگاری آن وضوح مفهوم را بیشتر نماید. یک نشانه می‌تواند شخصیت و خصوصیت چیزی را به خود بگیرد و با استفاده مکرر دقیقاً عین همان چیز شده و در ذهن تثبیت گردد.

به طور معمول ساختار اصلی طراحی نمادها بر اساس طرح‌ها و اشکال اصلی است. نشانه‌ها بهتر است در شکل‌های اصلی دایره، مربع و مثلث و فرم‌های هندسی گنجانده شوند و با ترکیب فرم و رنگ بتوانند پیچیده‌ترین معانی را نیز منتقل نمایند. همان‌گونه که در مباحث مبانی هنرهای تجسمی مطرح شده هر کدام از اشکال هندسی دارای بیانی ویژه است. دایره می‌تواند نشانه‌ای از حرکت، ابدیت، پوشش و کمال‌گرایی باشد. مربع علامت سکون، ثبوت، زمین و استقامت است و مثلث هماهنگی، تناسب و جهت را نمایان می‌سازد. بهره‌گیری از

8. Semantics

۹- همان، ص ۲۴

10. logotype

طراحی نشانها بر اساس نام کامل موضوع و عنوان اصلی انجامی گیرد.

11- Monogramme

در این نشانه، حرف و یا حروف اول نام و عنوان اصلی موضوع مورد نظر طرح است.

12. Semiology

علم مربوط به نظامهای نشانهای است. یعنی شناخت روشهای ارتباطی فردی و گروهی به مدد نشانههای فرهنگی. شاخه‌ای از این علم به شناخت قوانینی می‌پردازد که بر ساختار زبان بصری در تصویرهای دوبعدی حاکم‌اند.

13- Ferdinand de Saussure (1857-1913)

او را پدر زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی جدید می‌دانند.
۱۴- آوینی، سیدمرضی، مقاله بیان تمثیلی یا سمبولیک. کتاب‌روای فرشتگان، چاپ و نشر نظر، ۱۳۷۹، ص ۹
۱۵- اسلین، مارتین، دنیای درام و نشانه‌شناسی. ترجمه محمدشهباز، انتشارات بنیاد فارابی، ۱۳۷۵

16. Pictogram

۱۷- نوتمن، یوری، نشانه‌شناسی و زیباشناسی سینما، ترجمه مسعود اوحدی، انتشارات سروش، ص ۱۶
۱۸- حسینی‌راد، عبدالمجید، مقاله بیان رمایز و تمثیلی در نقاشی، کتاب‌روای فرشتگان، ص ۴۹

منابع:

- ۱- احمدی، بابک، از نشانه‌های تصویری تا متن، نشر مرکز، ۱۳۷۵
- ۲- هوشنگ، آفرید، نمادها و نشانه‌ها، ترجمه علی صلح‌جو، سازمان چاپ و انتشارات فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۷۲
- ۳- نوتمن، یوری، نشانه‌شناسی و زیباشناسی سینما، ترجمه مسعود اوحدی، انتشارات سروش، ۱۳۷۰
- ۴- آذکبار، روبین، دایره‌المعارف هنر، انتشارات فرهنگ معاصر، چاپ سوم، ۱۳۸۱
- ۵- زان، ژرژ، تاریخچه تصور الفبا و خط، ترجمه اکبر تبریزی، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۲
- ۶- آوینی، سیدمرضی و دیگران، روای فرشتگان، بیان تمثیلی در نقاشی نوگران ایران، چاپ و نشر نظر، ۱۳۷۹

شرح تصاویر:

- ۱- علامت پیکان روی تابلو به این قصد به کار می‌رود که بینندگان خود را به سمت و سوی معینی هدایت کند. اگرچه خطوط و اشکال و رنگها ثابت و ایستا هستند اما می‌توانند احساس حرکت و پویایی را منتقل نمایند.
- ۲- در کتیبه‌های کهن خط تصویری نمایانگر افکار و یا اشیا بود. هنگامی که علائم‌ها به صورت نمودی از اواهای گفتار شفاهی درآمد گام مهمی در پیدایش نوشتار برداشته شد. این خط‌های تصویری نخستین نشانه‌های بصری بودند. نازل می‌شوند علاوه بر نماد بارندگی مفهوم شب را نیز منتقل می‌کرد. دو خط ششگانه معنای دشمن و دو خط موازی مفهوم دوستی را القا می‌نمود.
- ۳- تأثیرات نمادین رنگها و شکل و محل قرارگیری آن در پرچم کشورها ضمن ارائه باورها و مفاهیم خاص آن کشور، به عنوان سمبول کشورها نیز مطرح است. در بسیاری از موارد زبان تصویر بانمایش پرچم کشور علاوه بر اسم کشور مورد نظرسیماری از اطلاعات را نیز به مخاطب منتقل می‌کند.
- ۴- با دیدن تابلو طبق قرارداد از پیش تعیین شده و کلیشه رایج می‌پذیریم که جاده در حال تعمیرات است.
- ۵- علامت راهنمایی و راهنمایی از رایج‌ترین پیکتوگرام‌ها هستند که دارای مفاهیم جهانی و بین‌المللی می‌باشند. زبان تصویر با استفاده از شکل و رنگ قادر است جایگزین کلمات و جملات زیادی شود. ضمن آن که قدرت بلی و وسعت‌انتقال آن بسیار غنی‌تر از زبان نوشتار است.
- ۶- از مهم‌ترین وظایف پیکتوگرام‌ها ارائه اطلاعات و یا اعلام ضرورت‌ها و باید‌ها و نیاید‌هاست. علامت‌بند است در تمامی جوامع ضرورت توقف، امر باحتیاط و اعلام خطر را منتقل می‌کند.
- ۷- طراحی عنوان سینما فیلم - صداقت جباری استفاده از قدرت بلی خط و نوشتار با تبدیل شدن به یک شکل بصری زیبا و جذابیت‌بخشی به آن می‌تواند سبب شکل‌گیری نشانه‌ها شود.
- ۸- طراحی نشانه نوشته نشانه‌های تجسمی - علی وزیریان
- ۹- نشانه جشنواره بین‌المللی فیلم فجر با راهیم حقیقی
- ۱۰- نشانه بنیاد سینمایی فارابی - ابراهیم حقیقی
- ۱۱- طراحی عنوان فیلم دایره مینا - مرتضی میرزعیمر دایره با جلوه‌ای رنگین علاوه بر این که بصورت جزئی از نوشتار در آمده خود به تنهایی معنای مستقلی را نیز القا می‌نماید.
- ۱۲- طراحی برای عنوان ماهنامه خانواده‌ها - Herbert Lubalin - آمریکا در کنار نوشتار و استفاده از کل کلمه خانواده‌ها استفاده از جنبه‌های تصویری رنگ و اضافه کردن یک دایره بر روی حرف «ا» نمادی از خانواده (پدر، مادر و فرزند) را به راحتی و زیبایی منتقل می‌نماید.
- ۱۴- استفاده از عنصر بصری رنگ برای بیان موضوع یا توجه به تأثیرات رنگها و مفاهیم قراردادی آن‌ها صورت می‌گیرد. این که چراغ قرمز ضرورت توقف و چراغ سبز مفهوم حرکت را می‌رساند با توجه به قراردادهای از پیش تعیین شده است.

ویژگی بیانی اشکال همواره باید مدنظر طراح نشانه قرار گیرد. دایره به تنهایی ممکن است بر یک فضای خالی، یک صفحه یک توپ، چرخ و چیزهایی از این قبیل دلالت کند. اما با استفاده از خط، فرم و یا رنگ می‌تواند نشانه‌ای از خورشید، ماه، سیب، چهره ساعت، چشم و چیزهای دیگر باشد. این که این دایره توسط چه عنصری تکمیل و یا با آن ترکیب شود و چه معنایی را منتقل کند به دانش و خلاقیت طراح نشانه برمی‌گردد. در بسیاری از موارد و حتی در نشانه‌های رایج نیز ضعف طراحی قابل اثبات است. به عنوان مثال تابلوی تعمیرات جاده‌ای که به خاطر استفاده زیاد و تکرار آن، به عنوان کلیشه رایج و قانون جهانی درآمده است شاید با دقت بیشتر این مفهوم را تداعی کند که مردی برای باز کردن چتر خود دچار مشکل شده و در تلاش است!!!

نشانه‌ها غالباً تک‌معنایی هستند یا بنابه قرارداد یک معنای اصلی دارند اما در مواردی نشانه‌ها با توجه به شکل بیانی مفاهیم دیگری را در ورای خود منتقل می‌کنند. با دیدن تصویر طلیب در درجه نخست دین مسیحیت و تصویر کلیساها در ذهن متجسم می‌شود اما در لایه پنهانی این نشانه و با توجه به فرهنگ و باورهای دینی، طلیب نمادی است از ایثار، فداکاری و از خودگذشتگی. نشانه‌هایی از این قبیل در کنار مفاهیم ظاهری معنای عمیق‌تری را نیز به دنبال دارند. برای انتقال مفاهیمی نظیر معماری اسلامی، باورهای دینی اسلام و سمبول‌های اسلامی معمولاً از ستاره هشت پر استفاده می‌شود. این ستاره از ترکیب دو مربع با یکدیگر شکل گرفته است. یا ترازوی عدالت را به خاطر آوری که غیر از وکالت، دادگستری و قضاوت، مفهوم عدل و داد را نیز منتقل می‌کند.

نمادها و نشانه‌های تصویری از هر نوعی که باشند، تأویل بصری از یک موضوع خاص هستند. هر نماد از طریق تبدیل شاخصه‌های اصلی و پویای موضوع به عناصر ویژه تجسمی از قبیل شکل، رنگ و حرکت شکل می‌گیرد.

از دیگر ویژگی‌های مهم نشانه این است که می‌تواند سال‌ها باقی مانده و مورد استفاده قرار گیرد. نشانه تصویری نیست که پس از چندین بار دیده شدن از ارزش آن کاسته شود. یک نشانه جامع و موفق بیانگر توانمندی‌های هنرمند طراح است چرا که با کمترین عناصر بصری و ایجاد یک شکل منسجم بایستی دارای بیانی گویا، روان، ساده و زیبا باشد. ترسیمات پیچیده در نشانه آن را با مشکل مواجه می‌کند و سرعت درک آن را کاهش می‌دهد.

استفاده از رنگ یا برخی شکل‌ها می‌تواند نحوه ارائه اطلاعات را گویاتر نماید. اما کاربرد بیش از اندازه و نامرغی آن نیز موجب آشفتگی می‌شود. هماهنگی با موضوع، تمایز با نشانه‌های هم‌طراز، مانایی در ذهن و خاطر مخاطب، قابل استفاده بودن در اندازه‌های متفاوت، جذابیت، برانگیختن احساس اشتیاق و اطمینان در بیننده جنبه‌های زیبایی‌شناسانه همسانی فضاهای تصویری، هماهنگی با فرهنگ و شاخص‌های منطقه‌ای و قابلیت استفاده در کاربردهای مختلف از ویژگی‌هایی است که طراح برای ساخت و خلق نشانه باید به همه آن‌ها توجه داشته باشد.

زبان نمادین، تصویری و ترسیمی بر مبنای قواعد و قوانین هنر تجسمی و در قالب نظام‌های نشانهای بهترین و سریع‌ترین نوع برقراری ارتباط و تأثیرگذاری بر مخاطب شناخته شده است که بدون محدودیت در حال پیشروی و فراگیر شدن است. در آخر توجه به این نکته ضروری است که فرهنگ و نظام نشانهای سبب بهبودی در ساختارهای اجتماعی و فرهنگی جوامع معاصر می‌شود.

پی‌نوشت‌ها:

۱- در زبان تجسمی عنصر بصری عبارتند از: نقطه خط سطح رنگ، شکل، بافت و تیرگی و روشنی

2. Lascoux
3. Altamira
4. Pictography

۵- روان‌شناس و روانکار سوئیس، ۱۹۶۱-۱۸۷۵، مؤسس مکتب روانشناسی تحلیلی

۶- احمدی، بابک، از نشانه‌های تصویری تا متن، نشر مرکز، ۱۳۷۵، ص ۲۲
۷- همان، ص ۲۵

